

Kirkonrotan rapinaa kuuntelemassa

– Erään näyttelyn elinkaari

Henriikka Heikinheimo ja Marko Korhonen

*Marraskuun 23. päivänä 2008 juhlittiin Liedon seurakuntatalolla seurakunnan tilaamaa näyttelyä ”Pietarin matkassa – kertomuksia Liedon seurakunnasta keskiajalta nykypäivään”, joka oli avoina seuraavat kaksi viikkoa. Näyttelyn oli toteuttanut ryhmä Turun yliopiston museologian aineopin-
tovaiheen opiskelijoita.*

Kuva 1: Pietari Kirkonrotta toimi kertojana osassa näyttelytekstejä kertoen lähinnä lapsia ajatellen sepitettyjä muistojaan seurakunnan historian varrelta.

Kuva: Henriikka Heikinheimo.

Näyttely syntyi Liedon seurakunnan toiveesta ja sen haluttiin yhdistyvän kirkon alttaritaulun 100-vuotisjuhlaan. Ilmaisnäyttelyllä haluttiin tuoda seurakuntalaisten nähtäville esineistöä kirkon vintiltä sakariston aarteisiin ja samalla kertoa seurakunnan pitkästä historiasta. Liedon seurakunta on yksi Suomen vanhimmista ja sen iästä kertoo myös edelleen käytössä oleva keskiaikainen kirkko. Näin myös seurakunnan omaisuuteen kuuluu esineistöä keskiajalta nykypäivään. Tilaaja ei esittänyt juurikaan vaatimuksia näyttelyn sisällön suhteen. Erityisesti toivottiin hauskuutta ja lapsiystävällisyyttä. Tarkoituksena kun oli keväällä, että mahdollisimman moni paikallisista lapsista tulisi tutustumaan näyttelyyn osana yhtä koulupäiväänsä.

Näyttelytyöryhmään valituille¹ tarjoutui harvinainen tilaisuus päästä toteuttamaan näyttelyprojekti alusta loppuun jo opiskeluaikana. Yksikään ryhmäläisistä ei ollut aikaisemmin osallistunut kokonaisen näyttelyprojektin läpivientiin. Alkutilanne muistutti perustettavaa museota; kaikki oli organisoitava ja pohdittava vitriinien hankinnasta tarjottujen tilojen näyttelykäyttöön soveltuvaksi muuntamiseen. Ryhmä koottiin kevättalvella 2008 ja ensimmäinen vierailu seurakunnan tiloihin tehtiin jo keväällä. Tarkoituksena oli, että ensimmäisestä vierailusta Lietoon olisi alkanut kesän läpi jatkuva aineiston keruutyö. Käytännössä tämä oli kuitenkin opiskelijoille mahdotonta muiden kesätöiden takia. Opiskelijaryhmälle olisikin ehkä helpointa, että vastaavat projektit ajoittuisivat normaalin lukuvuoden ajalle ja huipentuisivat siis keväällä. Ryhmän koostumuksessa tapahtui vielä syksyinkin kuluessa muutoksia siten, että lopullisessa muodossaan ryhmä oli koolla vasta syyskuun lopussa. Näyt-

¹ Työryhmään kuuluivat artikkelin kirjoittajien lisäksi Suvi Allén, Jasmin Lehtiniemi, Elina Lähteenmäki ja Pia Söderlund.

telyn tekeminen muiden opintojen ohella ilman vakituista yhteistä työaikaa tai -paikkaa oli yksi projektin keskeisimmistä haasteista, jota ratkottiin useammalla sadalla sähköpostilla. Marraskuun loppututustuksen aikaan ryhmäläiset alkoivat ihmetellä, että oliko näyttelyn lisäksi jotain muutakin elämää olemassa.

Kuumeisessa valmistelu- ja ideointivaiheessa innostusta herätti etenkin toive hauskuudesta. Tähän pyrittiin etenkin sisällyttämällä näyttelyyn mahdollisimman paljon modernin museonäyttelyn elementtejä. Lapset huomioitiin suunnitelmissa tärkeimpänä kohderyhmänä opastuksin ja työpajoin. Lapsia varten kehitettiin kertojahahmo Pietari Kirkonrotta, joka tuotiin esiin myös näyttelyn tekstikankaissa. Samalla kehittyi myös näyttelyn nimi, joka liittyi Liedon seurakunnan historiassa esiintyneeseen moniin Pietareihin ja meidän näyttelyssämme siis etenkin kirkonrottaan. Näyttelyyn sovittiin seurakunnan kanssa kutsuttavaksi erityisesti 6–8-vuotiaita lapsia ja 5-luokkalaista.

Yksi ryhmän tavoitteista oli ammattimaisuus. Vasta valmiissa näyttelyssä oli mahdollista havaita, kuinka korkealle rima oli asetettu. Mahdollisimman korkean ammattimaisuuden tavoittelu johti siihen, että näyttelystä tuli laajempi kuin mitä ensimmäisissä palavereissa kuviteltiin ja työtunneista lukuisampia. Toisaalta näin kyettiin hyödyntämään kaikki museologian opintojen aikana kertynyt tietopotentiali ja saatiin paljon kokemusta sen soveltamisesta. Ylimääräiset työtunnit ovat kokemusta, jonka avulla on mahdollista säästää vieläkin lukuisampia työtunteja tulevaisuudessa.

Museologiassa opitun antia

Tavoitteena oli, että ryhmä tekee näyttelyn mahdollisimman itsenäisesti. Luontevaa tietenkin oli yhdistää projekti mahdollisimman laajasti syksyn 2008 museologian aineopintoihin. Erityisesti näyttelyä valmisteltiin näyttelysuunnittelun kurssilla ja teemaseminaarissa. Suurin osa näyttelyarkkitehtuurista muotoutui kurssilla laaditun pienoismallin äärellä, vaikkakin ensiantina tuntui olevan pienoismallin tekemisen oppiminen. Seminaarin teema, tarinallisuus ja etenkin suullinen tarinankeronta, antoivat oman leimansa näyttelylle. Seminaariin osallistuneet ryhmäläiset kirjoittivat ja harjoittelivat tarinoita koululaisopastuksia varten, ja lisäksi seminaarissa suunniteltiin myös kinkerien dramatisointi viidennen luokan opastuksia varten.

Museologian opintojen suurin anti näyttelylle ei kuitenkaan tullut syksyn 2008 kursseilta vaan pikemminkin kaikilta aikaisemmilta kursseilta, ekskursioilta ja opetuksesta. Ammattimaisuuteen pyrkimisen lisäksi museologian vaikutus näkyi niin pienissä yksityiskohdissa kuin laajoissa teemoissakin, ja ainakin osa näistä tuli näyttelyyn mukaan kuin luonnostaan. Oli esimerkiksi tärkeää saada mukaan esineitä, joita oli mahdollista koskettaa. Modernin museonäyttelyn elementit eivät myöskään jääneet vain kuriositeeteiksi. Yksi onnistuneista keksinnöistä oli ottaa näyttelyvieraiden istuimiksi ja kinkereiden pitopaikaksi kirkosta 1970-luvun alussa poistettuja penkkejä, jotka toivat samalla muiston vanhasta interiööristä. Muutenkaan isojen näyttelyesineiden mukaan ottamista ei arasteltu, vaan esimerkiksi muutaman metrin mittaiset ruumisparit ja parin metrin korkuiset urkufasadit kaivettiin kellotapulien unohduksesta näyttelyyn mukaan.

Moderniin museonäyttelyyn pyrkiminen piti sisällään myös tavoitteen näyttelyn interaktiivisuudesta. Vuorovaikutteisuudessa ei kuitenkaan yrityksistä huolimatta kaikilta osin täysin onnistuttu. Näyttelyn loppuun rakennettiin katosta roikkuvista paperilapuista koostuva muistoviidakko, johon

*Lähdejulkaisu: Kuriositeetikabi.net 1 / 2009. Tämä dokumentti on ladattu osoitteesta <http://www.kuriositeetikabi.net>.
Source publication: Kuriositeetikabi.net 1 / 2009. This document was downloaded from <http://www.kuriositeetikabi.net>.*

kävijöiden toivottiin kirjoittavan ylös omia muistojaan seurakunnasta tulevien kävijöiden luettavaksi. Tähän kävijät eivät kuitenkaan syttyneet; tarkkojen korvien oli mahdollista kuulla tarinoita, mutta paperille asti niitä ei saatu.

Kuva 2: Vuonna 1858 valmistetut arkunkantopaarit keräsivät avajaisvieraiden huomion. Kellotapulin vintillä sattumalta säilyneiden parien eristämistä ei katsottu tarpeelliseksi.

Kuva: Visa Immonen.

Valmiin näyttelyn vuorovaikutteisuuden lisäksi tavoitteena oli saada projektiin mukaan varsinaisen näyttelytyöryhmän ja seurakunnan lisäksi muitakin toimijoita. Alkuperäisen idean mukaan olisivat lietolaiset koululaiset voineet osallistua näyttelyn toteuttamiseen rakentamalla esimerkiksi pienoismallin menneiden aikojen Liedosta. Koululaisten osallistuminen olisi tuonut näyttelyyn yhteisöllisen ja paikallisen leimansa sekä mitä suurimmalla todennäköisyydellä ollut erityisesti varttuneempien näyttelyvieraiden mieleen. Koulujen kanssa tehtävä yhteistyö kariutui kuitenkin näiltä osin opettajien innostuksen puutteeseen sekä idean jäsentymättömyyteen. Lopulta pienoismalli korvattiin seurakunnan tiloissa lapsiryhmille järjestetyllä työpajatoiminnalla: pienimmät lapset saivat askarrella kirkonrotkia ja värittää keskiaikaisen puuveistoksen kuvia, kun taas isommille järjestettiin kinke-rit. Näyttelyynkin saatiin lopulta mukaan jotakin koululaisten tekemää, kun mitä erilaisimmat tulkinnat keskiaikaisesta puuveistoksesta kiinnitettiin seurakuntatalon aulan seinille. Idea sai paljon positiivista palautetta näyttelyvierailta, ja myöhemmin todettiinkin, että se oli jopa alkuperäistä, penkin alle mennyttä suunnitelmaa parempi.

10 000 palan palapeliä kokoamassa

Työnjakoa näyttelytyöryhmän kesken ei haluttu tehdä erityisen selkeäksi, jotta kaikki saisivat monipuolisesti kokemusta näyttelyprojektin läpi viemisestä. Koska ryhmän jäsenet edustivat useita eri pääaineita, oli kaikilla omat kiinnostuksen kohteensa aikakausien ja seurakunnan historian osaluokkien suhteen, jolloin myös tutkimustyötä voitiin jakaa aikakausittain. Muutama työryhmän jäsen paneutui lisäksi muita enemmän kouluyhteistyön suunnitteluun oman kiinnostuksensa pohjalta.

Näyttelylle oli varattu seurakuntatalosta yhteensä kolme huonetilaa: aula, pieni salikamari ja osittain suuri seurakuntasali. Koska kronologisesti etenevä näyttely sekä alkoi että loppui eteisaulaan, oli siellä haasteena alun ja lopun rajaaminen toisistaan sekä vieraiden ohjaaminen oikeaan suuntaan. Myös suuressa seurakuntasalissa oli näyttely rajattava muusta tilasta, mikä aiheutti päänvaivaa erityisesti tilan korkeuden takia. Tilojen rajaukset toteutettiin lopulta katosta roikkuvien tekstikankaiden sekä vitriinien sijoittelun avulla, ja vieraita ohjattiin oikeaan suuntaan lattiaan liimatuilla Pietari Kirkonrotan jalanjäljillä. 1990-luvulla rakennetun seurakuntatalon arkkitehtuuri loi haasteita myös tunnelman ja museomaisen tilan luomisen kannalta: seiniä ei voinut maalata eikä valaistukselle ollut tehtävissä paljonkaan. Kaikesta huolimatta tilan arkinen asu saatiin häivytettyä taustalle ja tunnelman luomisessa onnistuttiin lopulta erityisesti pienessä salikamarissa varsin hyvin esimerkiksi peittämällä seinäpintoja kauttaaltaan kankaalla ja virittelemällä kohdevaloja niihin harvoihin paikkoihin missä se oli mahdollista.

Kuva 3: Täytyihän kirkonrotan valmis näyttely tarkistaa... Tassunjäljillä merkittiin näyttelyn kiertosuuntaa. Kuva: Visa Immonen.

Visuaaliseen ilmeen pohdinta oli tietenkin alkanut jo suunnitteluvaiheessa. Erityisesti tässä kohden on mainittava lähes törkeäksi muuttunut tapa hyödyntää ryhmäläisten tuttavapiiriä, josta löydettiin ammattitaitoisen graafikon lisäksi lastenkirjoja kuvittanut piirtäjä visualisoimaan näyttelyn kertojahahmoa. Muutenkin näyttelyä avusti lopulta, joko pienellä palkkiolla tai ilman palkkiota lukuisa joukko ihmisiä, joiden määrää ei projektin alussa olisi kyennyt arvaamaan.

Graafikon ja kuvittajan lisäksi myös puusepän työpanos oli korvaamaton, ja hänen avullaan onnistuimme välttämään ”leikkaa-liimaa-tee-se-itse” -lopputulokselta – tai ainakin sen näkymiseltä.

Omat haasteensa näyttelyn rakentamiselle asetti työn yhteen sovittaminen seurakunnan arjen kanssa. Lähtökohtaisesti näyttely oli – museonäyttelyille ominaiseen tapaan – rakennettava pikaisella aikataululla, jotta se häiritسی tilojen muuta käyttöä mahdollisimman vähän. Rakentaminen ja näyttelyn esillä olo ajoittuivat seurakunnan vuoden kiireisimpään aikaan. Tavoitettavissa olevien kävijöiden määrää tämä tietenkin nosti, mutta aiheutti yllättävän suuriksikin kasvaneita ongelmia. Rakentamisen keskeyttämi-

set seurakunnan omien tilaisuuksien ja tapahtumien vuoksi oli otettu huomioon. Vähemmälle huomiolle oli kuitenkin jäänyt seurakuntatalon ylläpidosta vastaavien tahojen tiedottaminen. Kun muutamalle henkilölle selvisi näyttelyn mittakaava vasta rakennustöiden aikana, kohosi huoli normaalin toiminnan ja varsinkin totuttujen työtapojen järkkymisestä hämmästyttävän suureksi.

Kuva 4: Ensimmäisen huoneen rakennus on jo loppusuoralla, vaikka sitä ei ehkä kuvassa näkyvästä kaaoksesta voi päätellä.
Kuva: Pia Söderlund.

Esineitä näyttelyyn saatiin niin seurakunnalta itseltään kuin muualtakin. Osa seurakunnan esineistä oli edelleen käytössä, osa taas kaivettiin esiin arkistojen ja varastojen kätköistä. Vanhasta kellotapulista löytyi jo unohduksiin painuneita esineitä ja kävimme jopa kirkon ulkolta esineitä etsimässä. Esineiden etsimiseen, esiin kaivamiseen ja siirtämiseen vaikeakulkuisista paikoista sekä vuosikymmeniä pölyisissä tiloissa viruneiden esineiden puhdistamiseen kului runsaasti aikaa muutoinkin vähäisestä näyttelyn rakentamiseen varatusta ajasta. Etukäteen olimme ruusunpunaisissa kuvitelmissamme kuvitelleet vain rakentavamme näyttelyn siististi varastossa olevista esineistä, mutta todellisuus paljastui varsin toisenlaiseksi keplotellessamme nelimetrisiä arkunkantopaare-

ja kellotapulin vintin kapeita portaita alas.

Esineitä lainattiin myös muualta. Paikakuntalaisilta saatiin lainaksi pitkällisen etsimisen jälkeen muistoksi myytyjä urkupillejä, kun taas toisia esineitä meille tarjottiin oma-aloitteisesti. Turun maakuntamuseolta saatiin lainaan keskiaikainen, aikoinaan Liedon kirkossa sijainnut apostoli Pietaria esittävä puuveistos. Esineiden lainaamista muualta ei kuitenkaan osattu parhaimmalla mahdollisella tavalla hyödyntää, sillä ajattelu näyttelyesineitten hankinnan suhteen oli jäänyt liian paikalliselle tasolle. Kansallismuseon hallussa olevien seurakunnan esineitten lainaaminen olisi ollut suotavaa, mutta siihen herättiin liian myöhään. Tämä aineistohan on myös aiempien antikvaarien arvokkaim-

Kuva 5: Seurakunnan varhaisempia vaiheita esittelevä huone valmiina kaaoksen jälkeen. Etualalla keskiaikaiset veistokset.

Kuva: Henriikka Heikinheimo.

maksi kokemaa.

Esineiden lisäksi myös kaikkea mahdollista muuta jouduttiin lainaamaan ja hankkimaan muualta. Tämä yhdistettynä siihen tosiasiaan, että näyttelyn suunnittelu rajoittui varsin lyhyeen ajanjaksoon syksyllä, sai aikaan sen, että asioita oli välillä pakko tehdä omituisessa järjestyksessä. Vitriinit oli varattava jo tilanteessa, jossa ei edes vielä kunnolla tiedetty, mitä niihin tulisi. Niinpä vitriinit osoittautuivat, siitäkin huolimatta, että niiden mitat olivat tiedossa, yllättävän tilaviksi, ja niinpä esineet etsivät toisiaan suurissa vitriineissä ennen kuin niihin keksittiin lisää täytettä. Muutoinkin hyvää ideaa oli aikataulusyistä seurattava usein pikainen toiminta: kun näyttelyyn haluttiin kuvasuurennos Liedon historiaan olennaisena osana liittyvästä niittymaisemasta, oli sitä varten otettava valokuva – mielellään ennen kuin kuva edustaisi samaa marraskuista luontoa, joka muutenkin oli kävijöiden nähtävillä.

Kuva 6: Eteisaulassa tilaa jaettiin tekstikankaiden avulla. Kuva: Henriikka Heikinheimo.

Ja lopuksi vielä kaikkien tuntema laki museonäyttelyiden rakentamisesta, joka osoittautui todeksi myös tämän näyttelyprojektin suhteen: jos tekniikka voi pettää, se pettää varmasti.² Yhtenä esimerkkinä mainittakoon kolmen tietokoneen kaatuminen tai hajoaminen saman päivän aikana muutamaa vuorokautta ennen painotalon deadlinea, jolloin suuri osa teksteistä haihtui jonnekin bittiavaruuteen. Tästäkin huolimatta näyttely saatiin valmiiksi – avajaisia edeltävänä iltana klo 21.

Palautetta ja pohdintaa

Avajaiset järjestettiin alttaritaulun 100-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Opastukset lapsiryhmille alkoivat heti avajaisia seuranneena päivänä. Opastuksia elävöittämään suunnitellut tarinat osoittautuivat kuitenkin vain osittain toimiviksi, johon yhtenä syynä oli se, että ne olivat teemaseminaarissa kasvaneet liian pitkiksi ryhmää kohden varattuun opastusaikaan nähden. Tarinat olivat toimivimmillaan, kun ne kyettiin yhdistämään johonkin näyttelyesineeseen tai vaikkapa lasten omaan kotikyliin. Perinteinen esineestä kertominen ja yksityiskohtiin huomion kiinnittäminen, erityisesti Pietariveistoksen kohdalla, saivat sen sijaan lapsilta miltei poikkeuksetta hyvän vastaanoton.

Kinkereiden dramatisoinnit olivat onnistuneita. Koululaisten nautiskelu opettajasta lukutaidottoman

² Huttu, Miia: Kymmenen toteamusta siitä, että aina on jotain, joka menee pieleen. *Kuriositeetikabi.net* 1/2008.

piikatytön tai rengin roolissa jatkui monesti vielä naulakon puolella. Oppaillekin annettiin opetus siitä, että nykylukolainen ei turhista sukupuolirooleista piittaa – ainakin emännän rooliin löytyi monesti useita urostarjokkaita. Myös kosketeltavat näyttelyesineet sekä pienet esineiden lomaan piilotetut leikkihiiret – Pietari Kirkonrotan ystävät – upposivat pienimpiin kävijöihin. Positiivista palautetta saatiin lisäksi lasten työpajatoiminnasta.

Kuva 7: Lasten väritykset puuveistoksen kuvat koristivat seurakuntatalon aulaa ja ihastuttivat näyttelyvieraita. Muistoviidakko ei sen sijaan ottanut tuulta alleen. Kuva: Henriikka Heikinheimo.

kokonaisuudesta. Parhaimmillaan tämä muuntui tunteeksi siitä, että on tekemässä jotakin omaa. Jotakin sellaista, jossa jokaista työtuntia ei tarvitse laskea, koska sen arvo itsessään on niin suuri. Itsestään selvää on, että vastaavien projektien järjestäminen jatkossakin tuleville museologian opiskelijoille on mitä suotavinta.

Projekti oli myönteinen kokemus myös kirkollisen kulttuuriperinnön kannalta. Seurakunnilla on hallussaan merkittävä osa kulttuuriperinnöstämme sekä kansallisella että paikallisella tasolla, ja sen säilyminen on käytännössä aina kiinni seurakuntalaisista. Liedon seurakunnalle toteutettu näyttely osoitti, että seurakunnan kulttuuriperintöä kannattaa tuoda esille modernin museonäyttelyn keinoin. Seurakunta voi näin tarjota jäsenilleen tavanomaisesta poikkeavaa viihdyttävää toimintaa. Seurakunnan historiasta kertovan näyttelyn avulla on myös mahdollista kasvattaa seurakuntalaisten tietämystä omasta kulttuuriperinnöstään sekä lisätä arvostusta sitä kohtaan.

Kirjoittajat ovat näyttelyprojektiveteraaneja, jotka ovat toipumassa posttraumaattisesta stressioireyhtymästä ja kaipaavat jo uutta komennusta.